

**Біографіка та біобібліографія
як інформаційно-комунікативний ресурс
суспільно-політичних і культурних трансформацій
Секція Міжнародної наукової конференції
«Бібліотека. Наука. Комунікація:
Актуальні тенденції в цифрову епоху»
(Київ, 8–10 жовтня 2019 р.)**

**Biographical studies and biobibliography
as an information and communication resource
of socio-political and cultural transformations
Section of the International scientific conference
“Library. Science. Communication:
Current trends in the digital age”
(Kyiv, October 8–10, 2019)**

10 жовтня 2019 року як один із заходів Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація: Актуальні тенденції в цифрову епоху» відбулося засідання секції «Біографіка та біобібліографія як інформаційно-комунікативний ресурс суспільно-політичних і культурних трансформацій», яку організував Інститут біографічних досліджень НБУВ. До програми роботи секції було включено 21 доповідь науковців і бібліотечних працівників — співробітників НБУВ, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Інституту історії України НАН України, Інституту геотехнічної механіки ім. М. С. Полякова НАН України (Дніпро) та ін. У засіданні також взяли участь співробітники Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, Національної бібліотеки України для дітей, наукових бібліотек Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана та Національного авіаційного університету.

У вступному слові директор Інституту біографічних досліджень НБУВ доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України **Володимир Іванович Попик** зазначив, що дослідники-біографісти повинні повною мірою враховувати зміни, які відбуваються в суспільстві у ставленні до гуманітарної науки й культури. Від авто-

рів і видавців історико-біографічної літератури, упорядників мережевих ресурсів нові покоління очікують творів та інформаційних продуктів, відповідних сучасним європейським дискурсам відкритого демократичного суспільства, свободи і всебічного розвитку особистості. У центрі їх інтересів — людина, здатна до свідомої, самостійної й цілеспрямованої розбудови свого життя, успішної самореалізації в суспільстві, яке стрімко ускладнюється в умовах глобальних зрушень, інформаційної революції, поширення складних наукоємних технологій. Сучасний погляд на людей попередніх поколінь, на їх вчинки, цінності, долі стає більш глибоким: люди минулого цікаві саме тим, що з ними можна вести своєрідний віртуальний діалог, зв'язуючи з їх досвідом свої дії і сподівання. Розробки Інституту біографічних досліджень мають сприяти тому, щоб вітчизняне минуле — у постатях, у портретах — постало справді живими обличчями, які дійсно цікаві для наших сучасників.

У доповіді *«Нові можливості і завдання бібліотек у справі інтеграції та поширення історико-біографічних знань»* В. І. Попик зосередив увагу на новітніх реаліях, які безперервно формуються у науково-інформаційному та культурно-інформаційному просторі, нових суспільних запитах, які визначають завдання роботи науковців та фахівців бібліотечно-інформаційної галузі. Бібліотеки є, по суті, єдиними соціальними інституціями, які налаштовані на здійснення систематично продовжуваної науково-дослідної та інформаційної роботи в галузі біографіки та біобібліографії. Для цього вони мають досвід, традиції, школи. Перевагою спеціалізованого академічного підрозділу, яким є в галузі біографістики Інститут біографічних досліджень (ІБД), стала можливість систематично спостерігати всю картину поступу галузі в цілому — як розвиваються дослідження, постають нові проблеми, та самим змінювати пріоритети наукового пошуку. Нині ІБД розпочав перехід до розбудови «Українського національного біографічного архіву» на засадах розгортання роботи віртуальної дослідницької лабораторії із залученням спеціалістів різних установ. Необхідно сприяти утвердженню сучасної методології, нових форм письма, діалогу з читачем, розвитку комунікації між авторами, бібліотеками, видавництвами, різними читацькими аудиторіями. Досвід ІБД в організації і проведенні два роки поспіль Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу» засвідчив, що ми можемо об'єднувати навколо себе зусилля широкого кола учасників комунікативних процесів. Головним же пріоритетом для ІБД в сучасних умовах має стати теоретичне і науково-методичне забезпечення поступального розвитку наукової і літературної роботи, видавничої діяльності, зусиль бібліотек з інтеграції та поширення біографічного знання.

Валерій В'ячеславович Томазов, кандидат історичних наук старший науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії ІБД НБУВ, завідувач сектору генеалогічних та геральдичних досліджень Інституту історії України НАН України, у доповіді «*Місце біографістики у комплексі спеціальних історичних дисциплін*» розглянув взаємозв'язок біографістики та інших спеціальних історичних дисциплін, зокрема генеалогії і просопографії, окреслив роль біографістики в історичній науці, зупинився на проблемі класифікації джерел, предметній галузі біографічних студій та дослідницькому інструментарії. Акцентувалася увага на необхідності залучення біографістами для повноти дослідження речових та візуальних джерел.

Наталія Петрівна Марченко, кандидат історичних наук старший науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії ІБД НБУВ, у виступі «*Всеукраїнський бібліотечний «Біографічний рейтинг»: вітчизняна біографіка як об'єкт читання*» назвала виклики, що постали перед біографікою в умовах «постісторії» та «постправди». Доповідач окреслила стан біографічного читання за даними шести незалежних всеукраїнських соціологічних досліджень часів Незалежності; проаналізувала досвід проведення та результати Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу» (2018–2019 рр.) як соціально-комунікаційної технології вивчення вітчизняної біографіки та формування інтересу до біографічного читання; на прикладі вибірки за 2018 р. продемонструвала, що «Біографічний рейтинг» дає змогу деталізовано відстежувати фактичний стан вітчизняної біографіки та сприяє вирішенню проблеми її цілісного бачення як об'єкта читання.

Надія Іванівна Любовець, кандидат історичних наук завідувач відділу теорії та методики біобібліографії ІБД НБУВ, у своєму виступі «*Видавничі проекти як інструмент (чинник) суспільної комунікації: з досвіду діяльності кооперативу «Червона Калина» (1921–1939 рр.)*» розглянула діяльність львівського видавничого кооперативу «Червона калина» як інструменту суспільної комунікації в умовах наступу Польщі на національні права українців. Зокрема, Н. І. Любовець проаналізувала періодичні видання «Історичний календар-альманах Червоної Калини» (1921–1939 рр.) та «Літопис Червоної Калини» (1929–1939 рр.; видавався з підзаголовком «Ілюстрований журнал історії та побуту»), а також історико-мемуарні твори, спогади, ілюстративні та музичні видання з воєнної історії. Доповідач зазначила, що основою всіх проектів «Червоної калини» був людиноцентричний (антропологічний) підхід.

Олег Миколайович Яценко, кандидат історичних наук завідувач відділу формування біобібліографічних інформаційних ресурсів ІБД

НБУВ, виступив з темою *«Розробка моделі віртуальної біографічної лабораторії: черговий етап на шляху укладання „Українського національного біографічного архіву”»*. Доповідач визначив етапи укладання «Українського національного біографічного архіву» (УНБА) та висвітлив питання його нової фази — розробки моделі віртуальної біографічної лабораторії. На сьогодні це є актуальним завданням для колективу ІБД НБУВ. З її реалізацією відкриваються нові можливості УНБА, зокрема забезпечення дослідникам доступу до біобібліографічного ресурсу про діячів української історії, науки та культури, у т. ч. можливості формування та уточнення біографічної інформації.

У своєму виступі *«Теоретичні проблеми польської біографістики на сторінках видання „Polish biographical studies”»* Ігор Іванович Стамбол, кандидат історичних наук старший науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії ІБД НБУВ, визначив основні тенденції розвитку біографістики в Польщі на початку XXI ст. За основу було взято публікації наукового журналу «Polish Biographical Studies», що виходить з 2015 р. при Центрі біографічних досліджень Щецинського університету. Польських біографістів найбільше цікавить період перших двох третин XX ст., зокрема біографії мислителів часів Другої Речі Посполитої, освітян та державних діячів. Помітним є дискурс, присвячений боротьбі в підпіллі. За професійним складом у виданні «Polish Biographical Studies» більшість біографій мають нахил до політичного контексту і вони «вистісняють» біографії інженерів, спортсменів та митців.

У доповіді Галини Андріївни Александрової, доктора філологічних наук провідного наукового співробітника відділу теорії та методики біобібліографії ІБД НБУВ, *«Визнаний, але незнаний: постать Миколи Стороженка (1836–1906) в мемуарах сучасників»* було розглянуто мемуарні твори, у яких аналізується науковий шлях М. І. Стороженка — відомого за життя, але нині забутого в Україні науковця, шекспірознавця, шевченкознавця, професора Московського університету. Акцентувалося на тому, що варто подолати традицію відчуження доробку М. І. Стороженка від національно-культурного ґрунту, яка надовго закріпилася в наукових працях: російське літературознавство досі вважає вченого лише своїм представником, незважаючи на українське походження, виховання, освіту в Київській гімназії. Доведено, що мемуари є цінним джерелом не лише для розуміння його біографії, творчої індивідуальності, а й для вивчення портретів його сучасників, історії літературознавства, культурного дискурсу доби.

Ірина Дмитрівна Войченко, науковий співробітник відділу національної бібліографії НБУВ, у виступі *«Бібліографія літератури*

про життя і творчість Тараса Шевченка (2004–2018) в контексті шевченкіани НБУВ: пошуки, здобутки, перспективи» проаналізувала повноту та хронологічні межі вітчизняних шевченкознавчих праць, розглянула сучасні напрями бібліографічних досліджень, повідомила про електронну базу даних, сформовану в процесі роботи відділу національної бібліографії над працею «Тарас Григорович Шевченко: бібліографія літератури про життя і творчість, 2004–2018» — завершальною частиною проекту НБУВ зі створення єдиної зведеної наукової бібліографії шевченкіани, розпочатого в 2012 році.

Світлана Андріївна Дзюбич, молодший науковий співробітник відділу національної бібліографії НБУВ, у доповіді *«Твори Лесі Українки на сторінках літературних альманахів і збірників XIX — початку XX ст.»* представила науково-бібліографічне дослідження «Леся Українка. Твори. Переклади. Література про життя та творчість» — новий проект відділу національної бібліографії, започаткований у зв'язку з ухвалою Верховної Ради України Постанови «Про відзначення 150-річчя з дня народження Лесі Українки», який передбачає висвітлення життєвого і творчого шляху письменниці. Доповідач проаналізувала основні українські літературні альманахи кінця XIX — початку XX ст., в яких публікувалися твори Лесі Українки, висвітлила тематику, структуру видань, розкрила особливості їх підготовки.

Обмеженість часу не дозволила виступити усім доповідачам, але їхні доповіді теж заслуговують на увагу, отже подаємо їх короткий виклад.

Лариса Іванівна Буряк, доктор історичних наук, професор провідний науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії ІБД НБУВ, у доповіді *«Осмилення переосмиленого, або Стимули/імпульси та обмеження/диспропорції сучасного біографічного дискурсу»* з огляду на плинність усталених форм життя та кардинальні зміни соціуму обґрунтувала необхідність осмилення концептуальних засад вітчизняного біографічного дискурсу, відмови від стереотипних уявлень та обмежень, пошуку оптимальних алгоритмів біографічних реконструкцій, сучасної методології, відповідних форм презентації. Зокрема, серед перспективних шляхів дослідництва бачить розширення діапазону студій, орієнтованих на розмаїття персоналій, як минулого, так і сучасного, що за принципом калейдоскопа обертаються в дослідницькому фокусі, а необхідними умовами еволюції біографічного дискурсу висуває подолання стереотипних меж «герой/жертва», актуалізацію сучасних дослідницьких методів та механізмів для розкриття складного, суперечливого біографічного світу людини.

У доповіді **Сидора Степановича Кіраля**, доктора філологічних наук, професора, завідувача відділу національної бібліографії НБУВ, і **Лариси Семенівни Новосолової**, наукового співробітника того ж відділу, «*З історії видання „Вибраних оповідань” Лесі Українки у видавництвах „Сяйво” (Київ) та „Рух” (Харків) у 1930 році*» з’ясовано питання про видання «Вибраних оповідань» Лесі Українки 1930 р. в контексті підготовки відділом національної бібліографії НБУВ наукової бібліографії Лесі Українки в 4 томах. Перше видання «Вибраних оповідань» Лесі Українки побачило світ у київському видавництві «Сяйво», друге — ідентичне першому — у харківському видавництві «Рух». Цікаво те, що харківське «рухівське» видання відрізняється від київського «сяйвівського» лише оформленням обкладинки, й інформація про нього відсутня в «Літопису Українського Друку» за 1930–1931 рр.

«*Неактуалізована праця Василя Базилевича: до створення біобібліографії історика*» стала об’єктом вивчення **Ірини Нінелівни Войцехівської**, доктора історичних наук професора кафедри історії мистецтв Київського національного університету імені Тараса Шевченка, яка дослідила текст лекцій В. Базилевича з курсу геральдики, що викладав учений у 1918–1923 рр. у Київському археологічному інституті. Доповідач проаналізувала змістове насичення лекційного курсу історика, виокремивши базові питання в розвитку геральдичної науки; зацентрувала актуальні проблеми, пов’язані із сучасними поглядами та оціночними критеріями геральдистів; поетапно розглянула роль та місце гербових знаків на пам’ятках історії та культури, підкреслюючи характерні особливості українських гербових знаків, їх традиції та символічне значення.

Вікторія Василівна Патик, кандидат історичних наук старший науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії ІБД НБУВ, підготувала доповідь «*Епістолярна спадщина Гната Житецького*», у якій, визначивши місце епістолярної спадщини в наукових дослідженнях, розглянула приватне листування Г. Житецького як інформаційний ресурс вивчення життя та діяльності вченого і довела, що архівні документи Інституту рукопису НБУВ значно доповнюють та збагачують уже загальновідомий біографічний матеріал про Г. Житецького та його родину, розкривають цікаві та невідомі факти з їхнього приватного життя.

«*Участь Василя Кравченка у дослідженні національних меншин Волині*» висвітлена **Сергієм Миколайовичем Міщуком**, доктором історичних наук, професором провідним науковим співробітником відділу теорії та методики біобібліографії ІБД НБУВ. Доповідач характеризував внесок відомого українського етнографа, фольклориста,

народознавця в дослідження побуту, звичаїв і вірувань поляків, німців, євреїв та чехів Волині, а також розглянув співпрацю ученого з Всеукраїнською академією наук під час його активної участі в академічних дослідницьких програмах.

Олена Валентинівна Бугасва, кандидат історичних наук старший науковий співробітник відділу теорії та методики біобібліографії ІБД НБУВ, у доповіді *«Біографічна проблематика публікацій „Українського музикознавства“: сучасний погляд на персоналізовану історію музичної України»* проаналізувала наукові публікації спеціалізованого фахового періодичного видання «Українське музикознавство» з позицій існуючих нині стандартів розвитку біографічного знання в галузі музичного мистецтва та конституювання музичної персоналістики в гуманітарному просторі України. Представлений у дослідженні спектр наукових розвідок окреслює методичні підходи, специфіку й новітні тенденції сфери національної музичної біографіки останнього десятиріччя, пріоритетне місце в якій належить випадково або свідомо викресленим з історії українського мистецтва маловідомим постатям.

Олексій Леонідович Вернік, кандидат психологічних наук старший науковий співробітник ІБД НБУВ, висвітлив *«Особливості проектування і розробки локації „Психологи” „Українського національного біографічного архіву”*», зокрема обґрунтував актуальність такої локації, описав процес її створення, подав деякі характеристики реєстру персоналій локації. Доповідач довів, що добір значимих персоналій у конкретному домені найбільш ефективно та якісно можуть здійснити насамперед фахівці у цій сфері професійної діяльності / соціальної активності.

Тетяна Володимирівна Котлярова, молодший науковий співробітник ІБД НБУВ, у доповіді *«Біографіка на сторінках журналу „Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія”*» проаналізувала контент фахового наукового журналу за 15 років його існування з метою виявлення матеріалів, які містять біографічну інформацію, визначила форми репрезентації на сторінках часопису життя та діяльності осіб, причетних до розвитку галузей, яким присвячене видання, окреслила потенціал його матеріалів для формування УНБА, зокрема його наповнення та уточнення відомостей.

Юлія Вікторівна Вернік, науковий співробітник ІБД НБУВ, у доповіді *«Світові тенденції розбудови біографічних баз даних»* розкрила особливості функціонування світових біографічних архівів; визначила вектори удосконалення та розвитку, зокрема доповнення новітніми можливостями та функціями, «Українського національного біографічного архіву»; зробила висновок, що вивчення досвіду фун-

кціонування та формування зарубіжних біографічних ресурсів дає широкі можливості для розвитку УНБА, а інтегрування його до світових баз сприятиме приверненню уваги до постатей українського суспільства.

Наталія Павлівна Філіппова, молодший науковий співробітник ІБД НБУВ, підготувала доповідь «*Утворення репозитарію персональних бібліографічних показників у складі „Українського національного біографічного архіву”*». Зокрема, дослідниця схарактеризувала значення консолідованого формування вітчизняних біобібліографічних інформаційних ресурсів, окреслила коло наукових публікацій, у яких розкриваються окремі аспекти формування ресурсів біографічної і біобібліографічної інформації, визначила завдання, що постають перед Інститутом біографічних досліджень НБУВ як розпорядником репозитарію персональних бібліографічних показників у складі УНБА.

Наталія Володимирівна Осіння, молодший науковий співробітник Інституту геотехнічної механіки імені М. С. Полякова НАН України (Дніпро), зупинилась на темі «*Геологічні наукові школи Харківського та Київського університетів (XIX — початок XX ст.): наукова спадщина, ретроспективна бібліографія, біобібліографія*». Доповідач висвітлила внесок українських учених — представників наукових шкіл геологів Харківського та Київського університетів XIX — початку XX ст. у розвиток геологічної науки та практики й зазначила, що спадщина учених харківської та київської шкіл геології стала фундаментом створення ретроспективної бібліографії та біобібліографії.

Дякуємо всім учасникам конференції та запрошуємо до подальшої співпраці!

Тетяна Володимирівна КОТЛЯРОВА,
молодший науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ, Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-6310-8778>
Tetiana KOTLIAROVA,
Junior Research Associate,
Institute of Biographical Research, VNLU
(Kyiv, Ukraine)

Стаття надійшла 22.06.2020 р.